

Joachim Pielot*

ANALIZA MAKSYMALNEJ WARTOŚCI PRODUKCJI PRZY WZBOGACANIU RÓŻNYCH KLAS ZIARNOWYCH WĘGLA ENERGETYCZNEGO W OSADZARKACH**

---

1. Wstęp

Głównym celem każdego procesu produkcyjnego jest uzyskanie produktu (produktów) o założonej jakości i ilości przy określonych kosztach. Cel główny można rozłożyć na cele pośrednie realizowane w poszczególnych etapach procesu, wynikających z hierarchicznych modeli procesów przemysłowych. Każdy z etapów pośrednich realizuje określoną strategię sterowania (w warstwie niższej struktury i algorytmów sterowania) i łączy się z algorytmem sterowania nadrzędnego (w warstwie wyższej — sterowania nadrzędnego lub operatywnego). W zakładzie wzbogacania węgla znajomość charakterystyk węgla surowego i potrzeb rynku na etapie projektowania układu technologicznego jest niepełna. Z kolei podczas produkcji zmieniają się często punkty pracy maszyn przerobczych, ceny węgla (a nawet normy ekologiczne). Wszystkie te czynniki wpływają na konieczność stosowania — oprócz optymalizacji projektowej wstępnej — również optymalizacji bieżącej procesów przerobczych, czyli takiego sterowania procesów wzbogacania, dzięki któremu uzyskać można np. maksymalną wartość produkcji o zadanej jakości. Celem optymalizacji bieżącej jest więc najlepsze wykorzystanie węgla surowego, zależnie od bieżących kontraktów handlowych, wymuszających określoną jakość produktów. Należy ją stosować w najwyższych warstwach sterowania automatycznego (w warstwach: zarządzania, sterowania operatywnego i nadrzędnego [15, s. 24]), ponieważ polega ona na wypracowaniu wartości zadanych parametrów rozdziału dla układów regulacji. Doświadczenia innych zakładów przemysłowych, w których od dawna stosuje się optymalizację bieżącą, pokazują, że jest to proces nieustanny, którego nie należy traktować jako jednorazowy etap, lecz jako kierunek ciągłego działania [15, s. 234–237].

---

* Wydział Górnictwa i Geologii, Politechnika Śląska, Gliwice

** Artykuł opracowany został w ramach projektu badawczego nr N N524 465936.

W zakładach wzbogacania węgla zmiany założeń produkcyjnych (wynikające z konieczności realizacji kontraktów handlowych) oraz różnorakie zakłócenia procesów produkcyjnych prowadzą do uzyskiwania różnych punktów pracy struktury technologicznej. Optymalne decyzje sterujące, maksymalizujące oczekiwane efekty sterowania nadrzędnego, np. uzyskania maksymalnej wartości produkcji o zadanej jakości, można rozwiązywać z wykorzystaniem optymalizacji statycznej [3–6, 16, 18]. W podanych opracowaniach podane są przykłady analiz efektów wzbogacania przy różnych założeniach produkcyjnych realizowanych w wybranych układach technologicznych przy różnych charakterystykach ilościowo-jakościowych węgla surowego. W analizach tych wpływ zmian parametrów rozdziału głównych operacji przerobczych oraz charakterystyk wzbogalności węgla surowego określony został metodą prognoz symulacyjnych z wykorzystaniem modeli tablicowych głównych operacji przerobczych [9]. Metodykę modelowania poszczególnych operacji oraz prognoz optymalizacyjnych przedstawiono w opracowaniach [5, 6].

W niniejszym artykule rozpatrzone zostały zagadnienia sterowania dotyczące fragmentu układu technologicznego — wzbogacania węgla energetycznego w osadzarkach. W literaturze od dawna podnoszony jest problem wzbogacania osadowego w wąskich klasach ziarnowych. Pomędzy koncentratem a odpadami osadzają się bowiem małe ziarna kamienia i duże ziarna węgla — czyli tzw. ziarna równopadające. Warstwa tych ziarn ma tym większą grubość im szersza jest klasa ziarnowa wzbogacanego węgla surowego. Zatem wzbogacanie w osadzarkach jest tym dokładniejsze, im węższe są klasy ziarnowe wzbogacanego węgla¹⁾, co prowadzi jednak do konieczności stosowania większej liczby osadzarek [11, s. 160]. Istnieją opracowania, np. [2, 7], w których przeprowadzone zostały analizy zmian parametrów produktów i efektów ekonomicznych, będących skutkiem niedokładności wzbogacania w osadzarkach. Celem analiz przedstawionych w artykule jest porównanie wzbogacania tych samych węgli surowych w jednej, dwóch bądź trzech osadzarkach o łączonych koncentratkach. Porównanie efektów wzbogacania, zwłaszcza wartości produkcji o zadanej jakości pozwala określić przyrost tej wartości w układach wzbogacania równoległego dwóch albo trzech osadzarek względem wartości produkcji uzyskiwanej z jednej osadzarki. Określenie przyrostu wartości produkcji może być ekonomiczną przesłanką rozbudowy układu wzbogacania.

2. Niedokładność wzbogacania w osadzarkach

Jako miarę efektywności pracy wzbogalników zawieszinowych przyjmuje się różne wskaźniki [11, 12, 14, 19]. W niniejszym artykule jako wskaźnik niedokładności wzbogacania przyjęto rozproszenie prawdopodobne E_p :

$$E_p = \frac{\delta_{25} - \delta_{75}}{2} \quad (1)$$

---

¹⁾ W pracy [12, s. 100] mowa jest o wzbogacaniu w osadzarkach zawsze w wąskich klasach ziarnowych.

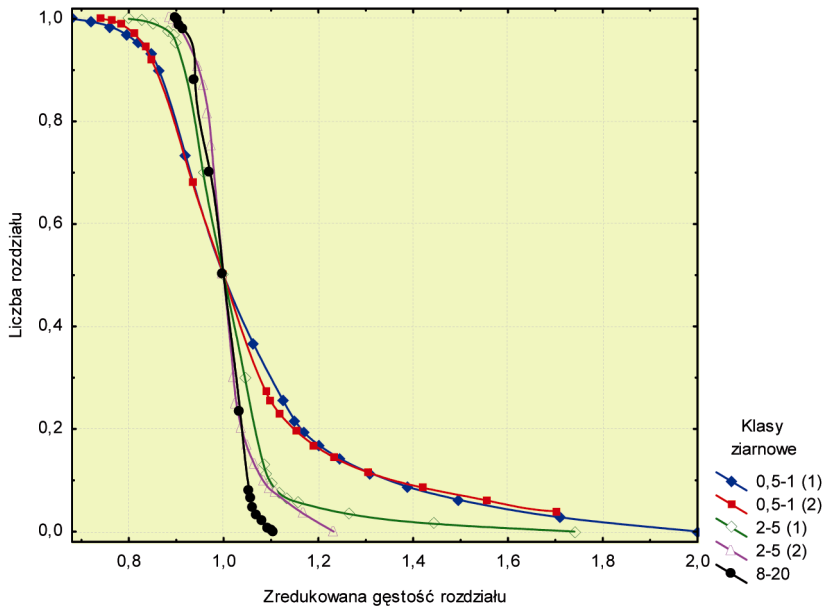
gdzie:

δ_{25} — gęstości frakcji, której 25% ziarn trafia do koncentratu,

δ_{75} — gęstości frakcji, której 75% ziarn trafia do koncentratu.

Im większa jest wartość E_p , tym większa jest niedokładność wzbogacania. Zmiany rozproszenia prawdopodobnego mają bardzo istotny wpływ na uzyskiwaną wartość produkcji.

W przedstawionych analizach przyjęto do obliczeń dwie nadawy węgla surowego, zawierające trzy klasy ziarnowe: 0,5÷1 mm, 2÷5 mm oraz 8÷20 mm. W modelu osadzarki przyjęto, że dla tych trzech klas obowiązuje pięć uogólnionych krzywych rozdziału, które przedstawione są na rysunku 1.

Rys. 1. Uogólnione krzywe rozdziału osadzarki dwuproduktowej

Na podstawie wcześniej przeprowadzonych analiz można stwierdzić [17, s. 43], że:

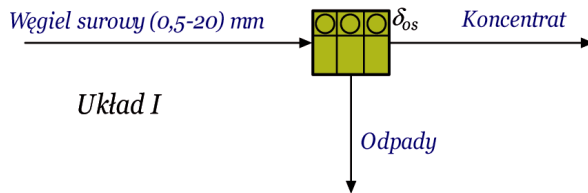
- wzrost rozproszenia prawdopodobnego E_p w znaczący sposób pogarsza parametry jakościowe koncentratu przy tej samej gęstości rozdziału;
- ponieważ cena jednostkowa węgla zależy od jego parametrów jakościowych, dlatego wzrost wskaźnika E_p powoduje zmniejszenie ceny jednostkowej węgla przy tej samej gęstości rozdziału;
- optymalne parametry jakościowe koncentratu, przy których uzyskiwana jest maksymalna wartość produkcji pogarszają się wraz ze wzrostem wskaźnika E_p ;

- zmiany rozproszenia prawdopodobnego w sposób istotny wpływają na uzyskiwaną maksymalną wartość produkcji; w przypadku osadzarki mogą to być zmiany nawet rzędu 20%;
- wykorzystany model symulacyjny krzywych rozdziału umożliwia prognozowanie wpływu wskaźnika E_p na wartość produkcji, i co szczególnie istotne, pozwala określić wartość parametrów jakościowych koncentratu, przy których osiągana jest maksymalna wartość produkcji (dla konkretnego węgla surowego o określonych charakterystykach wzbogacalności, składu ziarnowego oraz rozpatrywanej konfiguracji układu technologicznego).

Dwie pierwsze krzywe dotyczą klasy 0,5÷1 mm (ważona wartość $E_p = 0,177$), kolejne dwie — klasy 2÷5 mm (ważona wartość $E_p = 0,082$) zaś ostatnia krzywa – klasy 8÷20 mm ($E_p = 0,062$)²⁾.

3. Rozpatrywane układy technologiczne wzbogacania węgla w osadzarkach

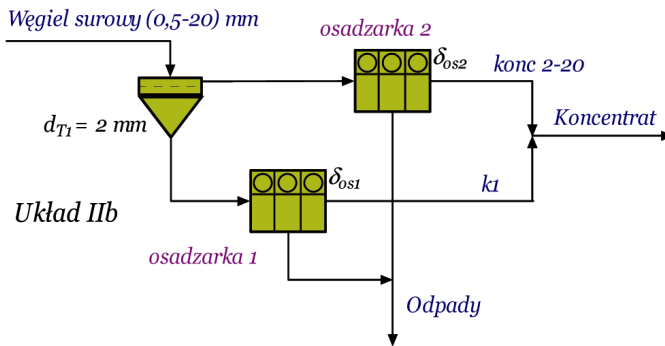
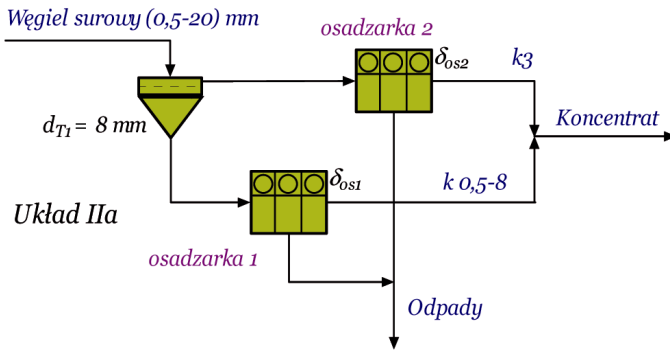
Prognozy wzbogacania przeprowadzone zostały dla czterech układów technologicznych. Pierwszy układ (I) to wzbogacanie węgla w pojedynczej osadzarkie (rys. 2), kolejne dwa układy (IIa i IIb) to wzbogacanie węgla w dwóch osadzarkach (rys. 3) a czwarty układ (III) to wzbogacanie w trzech osadzarkach każdej klasy ziarnowej nadawy oddzielnie (rys. 4).

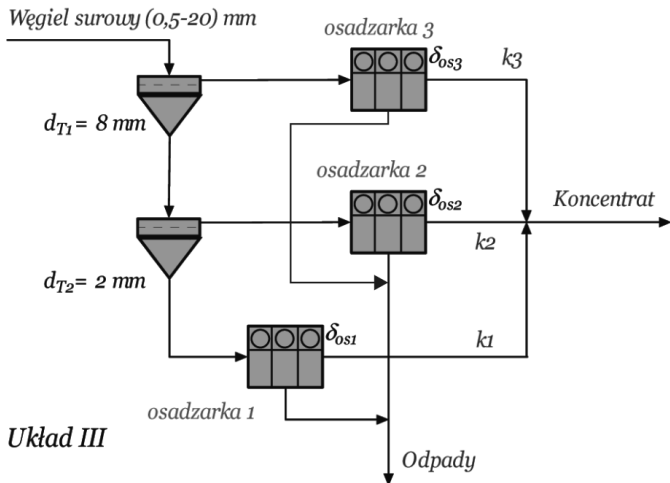
Rys. 2. Układ wzbogacania w pojedynczej osadzarkie

Układy dwóch osadzarek z rysunku 3 różnią się wielkością otworów sita przesiewacza, a zatem w układzie IIa w osadzarkie pierwszej wzbogacane są dwie najdrobniejsze klasy nadawy (1 i 2 w tab. 1) a w osadzarkie drugiej klasa najgrubsza (3). W układzie IIb w osadzarkie pierwszej wzbogacana jest najdrobniejsza klasy nadawy (1) a w osadzarkie drugiej dwie pozostałe klasy (2 i 3).

²⁾ Zdaniem autora jakość uogólnionych krzywych rozdziału najlepiej określa wskaźnik imperfekcji, ale określony według zależności $I = E_p / \delta_{s0}$ [19, s. 87]. W takim przypadku imperfekcja dla wymienionych klas ziarnowych przyjmuje wartości: 0,10; 0,05 oraz 0,04.

Rys. 3. Układy wzbogacania równoległego w dwóch osadzarkach

Rys. 4. Układ wzbogacania równoległego w trzech osadzarkach

4. Charakterystyki węgla surowego

W prognozach symulacyjnych wykorzystane zostały charakterystyki ilościowo-jakościowe dwóch nadaw węgla surowego: łatwo (nadawa A) i trudno (nadawa B) wzbogacalnego.

W tabeli 1 przedstawione są charakterystyki składu ziarnowego obydwu nadaw, zaś w kolejnych dwóch tabelach przedstawione są ich charakterystyki gęstościowo-jakościowe. W przypadku nadawy trudno wzbogacalnej (B) charakterystyka wzbogacalności jest identyczna w przypadku wszystkich klas ziarnowych.

TABELA 1

Charakterystyki składu ziarnowego dwóch nadaw węgla surowego

Numer klasy	Wymiary ziarn, [mm]	Udziały klas	
		Nadawa A	Nadawa B
1	0,5÷1	40,40	35,0
2	2÷5	27,95	30,0
3	8÷20	31,65	35,0

TABELA 2

**Uśredniona charakterystyka gęstościowo-jakościowa węgla surowego
— nadawa łatwo wzbogalna (A)**

Gęstość frakcji, [g/cm ³]	Wychód frakcji, [%]	Zawartość popiołu, [%]	Zawartość siarki całkowitej, [%]	Wartość opałowa, [kJ/kg]
< 1,30	39,94	3,10	0,61	31 700
1,30÷1,35	6,38	7,50	0,74	30 100
1,35÷1,40	6,38	12,50	1,10	28 510
1,40÷1,50	4,77	18,60	1,30	26 240
1,50÷1,60	3,14	28,30	1,89	22 660
1,60÷1,70	1,81	38,40	1,87	18 470
1,70÷1,80	2,15	46,40	1,82	15 380
1,80÷1,90	1,41	59,50	1,87	13 160
1,90÷2,00	2,78	59,50	1,74	10 470
> 2,00	31,24	81,60	2,66	1 670
Razem	100,00	39,87	1,31	17 750

TABELA 3

**Charakterystyka gęstościowo-jakościowa węgla surowego
— nadawa trudno wzbogalna (B)**

Gęstość frakcji, [g/cm ³]	Wychód frakcji, [%]	Zawartość popiołu, [%]	Zawartość siarki całkowitej, [%]	Wartość opałowa, [kJ/kg]
< 1,30	12,14	4,67	0,84	30 680
1,30÷1,35	17,97	7,40	0,86	29 630
1,35÷1,40	10,95	10,99	0,97	28 300
1,40÷1,50	8,47	17,92	1,10	25 750
1,50÷1,60	7,42	26,61	1,24	22 550
1,60÷1,70	7,02	35,81	1,25	19 160
1,70÷1,80	3,95	43,81	1,13	16 220
1,80÷1,90	4,04	51,03	1,12	13 560
1,90÷2,00	2,59	57,08	1,39	11 330
> 2,00	25,45	75,84	2,75	4 420
Razem	100,00	33,67	1,46	19 960

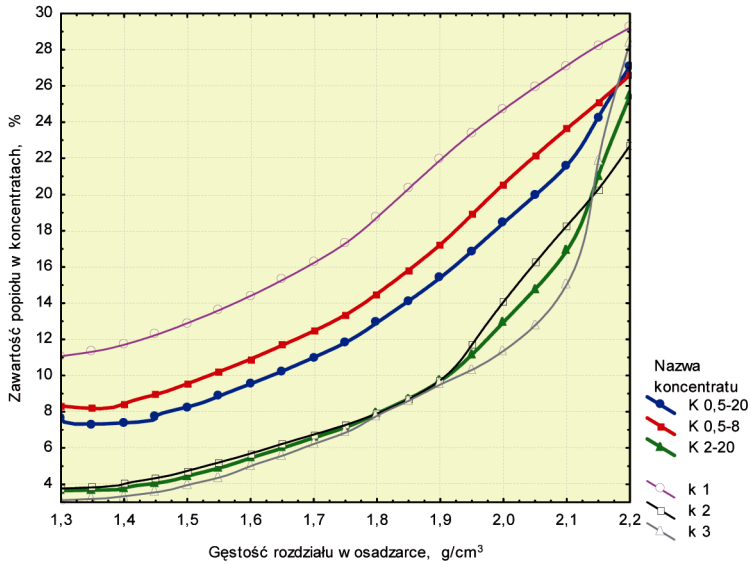
5. Wpływ niedokładności wzbogacania w osadzarkach na zawartość popiołu w koncentratkach

Na rysunkach 5 i 6 zilustrowane są zmiany zawartości popiołu w poszczególnych koncentratkach z osadzarek we wszystkich czterech układach technologicznych³⁾. W przypadku nadawy B — która ma te same charakterystyki wzbogalności we wszystkich klasach ziarnowych — widoczne spore różnice między poszczególnymi zmiennymi są spowodowane jedynie różną niedokładnością wzbogacania w osadzarkach w różnych klasach ziarnowych.

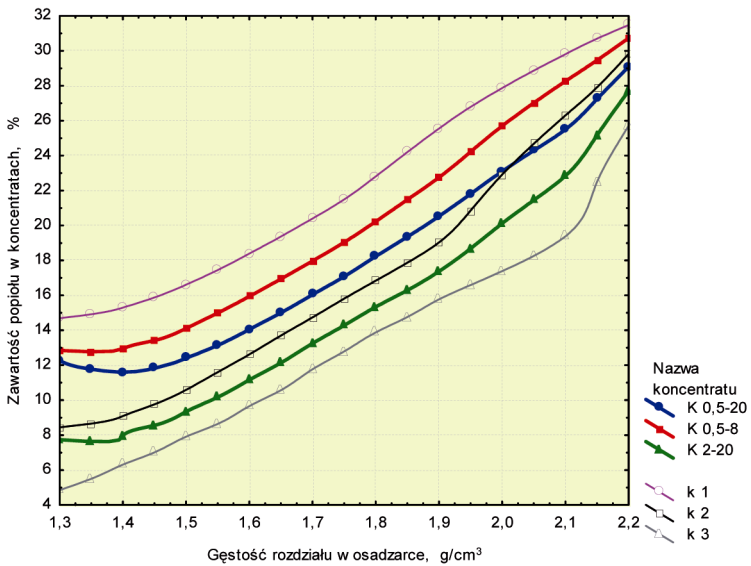
6. Optymalizacja produkcji przy różnej jakości koncentratu

Do obliczeń optymalizacyjnych wykorzystany został algorytm maksymalizacji produkcji o zadanej jakości, omówiony w pracach [3–6, 16], wykorzystujący modele tablicowe głównych operacji przeróbki węgla [9]. Do obliczania wartości produkcji wykorzystana została czwarta wersja formuły sprzedażnej z 2002 roku [1, 13].

³⁾ Linie dla koncentratów uzyskanych z dwóch lub trzech klas ziarnowych mają wypełnione znaczniki, natomiast linie dla koncentratów uzyskanych z jednej klasy ziarnowej nie mają wypełnionych znaczników.

Rys. 5. Zawartość popiołu w koncentratach z osadzarek — nadawa A

Rys. 6. Zawartość popiołu w koncentratach z osadzarek — nadawa B

Wartość produkcji (W_p), która jest funkcją celu algorytm maksymalizacji, określona jest w kolejnych układach (rys. 2–4) zależnościami:

$$Wp(\delta_{os}) = \Gamma_k * C_{jk} \quad (2a)$$

$$Wp(\delta_{os1}, \delta_{os2}) = \Gamma_k * C_{jk} \quad (2b)$$

$$Wp(\delta_{os1}, \delta_{os2}, \delta_{os3}) = \Gamma_k * C_{jk} \quad (2c)$$

gdzie:

- δ_{os} — gęstości rozdziału w osadzarkach
(zmiennie decyzyjne algorytmu maksymalizacji produkcji),
- Γ_k — wychód koncentratu,
- C_{jk} — cena jednostkowa koncentratu końcowego.

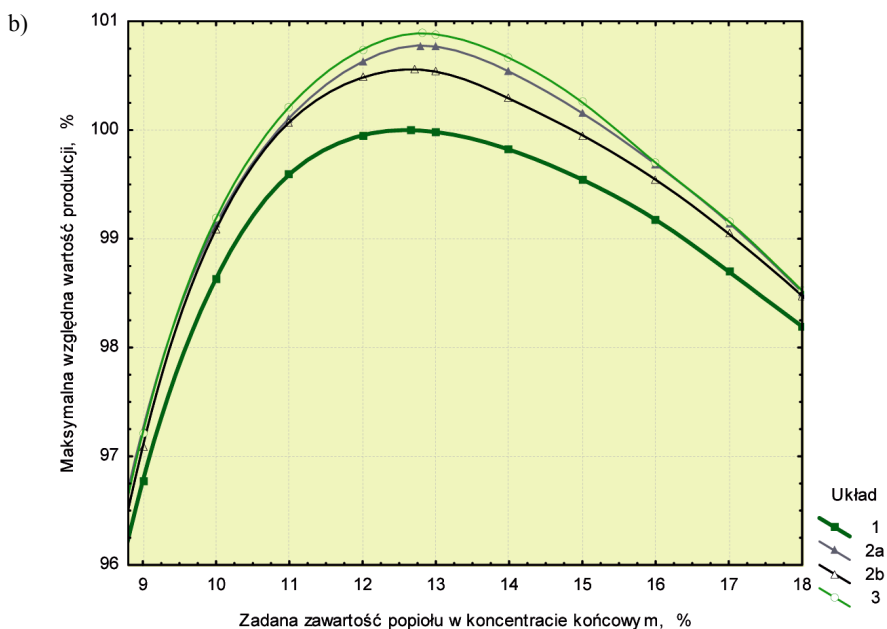
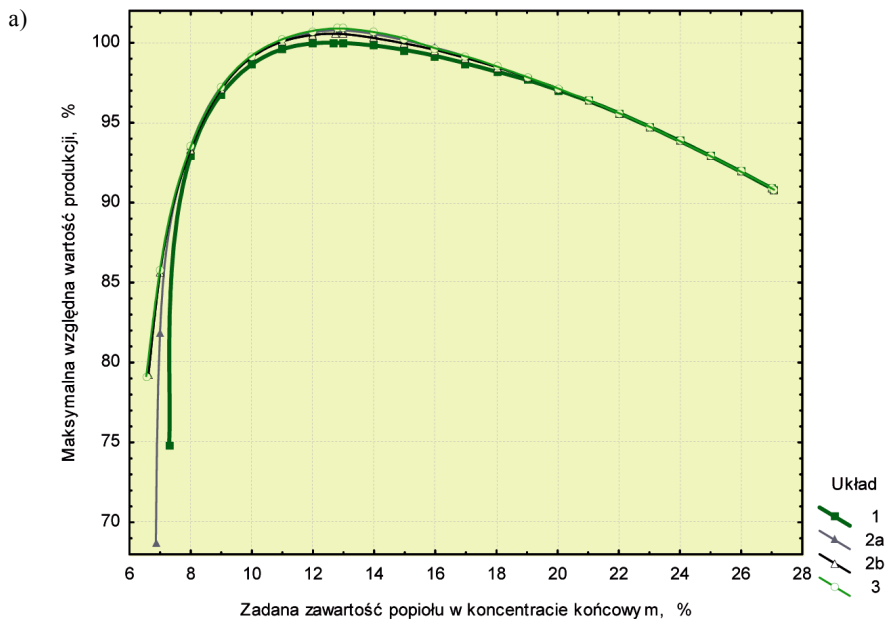
Na rysunkach 7 i 8 przedstawiono uzyskane wyniki względnej maksymalnej wartości produkcji, uzyskanej przy różnych zadanych zawartościach popiołu w koncentracie końcowym. Każdy punkt na tych wykresach uzyskany został przy każdorazowo optymalnych gęstościach rozdziału w poszczególnych przypadkach. Poziomym odniesieniem była maksymalna wartość produkcji w układzie z jedną osadzarką. Kształt krzywych maksymalnej wartości produkcji ilustruje charakter układów technologicznych, które z punktu widzenia teorii sterowania są nieliniowymi obiektami ekstremalnymi.

Przyrosty maksymalnej wartości produkcji w układach z dwiema lub trzema osadzarkami w przypadku nadawy łatwo wzbogacalnej (A) wahają się poniżej jednego procenta. W przypadku nadawy trudno wzbogacalnej (B) przyrosty te są bardziej znaczące — zwłaszcza dla dobrej wymaganej jakości koncentratu — i przedstawione są na rysunku 9.

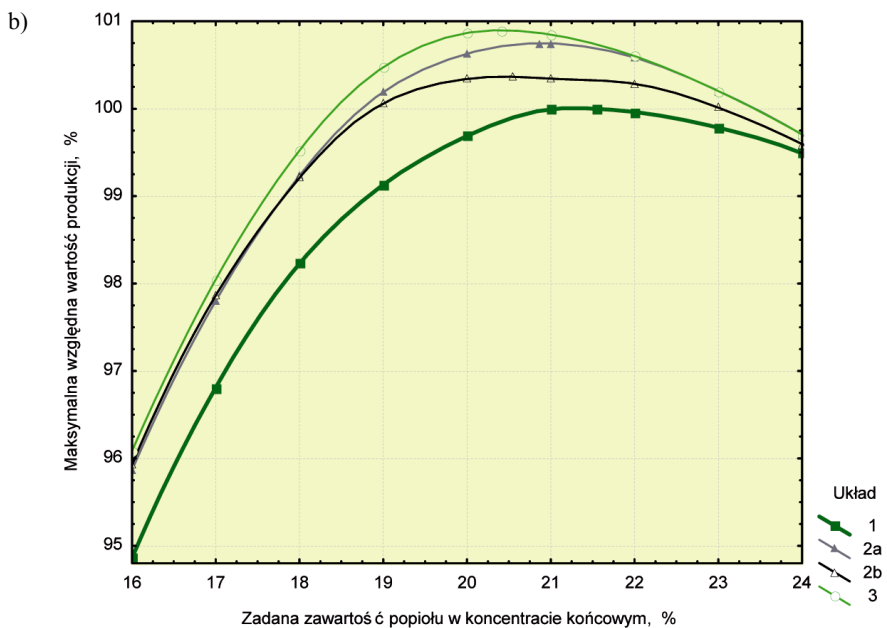
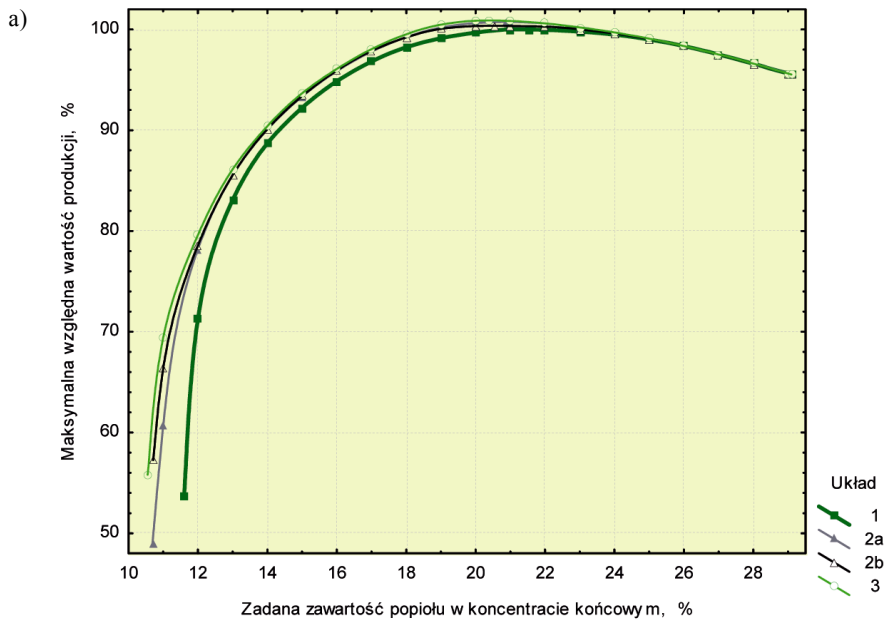
Przyrosty te zostały wyznaczone poprzez odniesienie wartości produkcji uzyskiwanej w układach z dwiema lub trzema osadzarkami do wartości produkcji uzyskiwanej w układzie z jedną osadzarką.

Ze wstępnych szacunków kosztów wzbogacania wynika, że w przypadku układów równoległych przyrost wartości produkcji rekompensuje z nadwyżką koszty eksploatacyjne osadzarek. W przypadku więc, gdy w zakładzie wzbogacania znajdują się dwie (trzy) osadzarki, to celowym działaniem jest skierowanie do nich różnych klas ziarnowych nadawy.

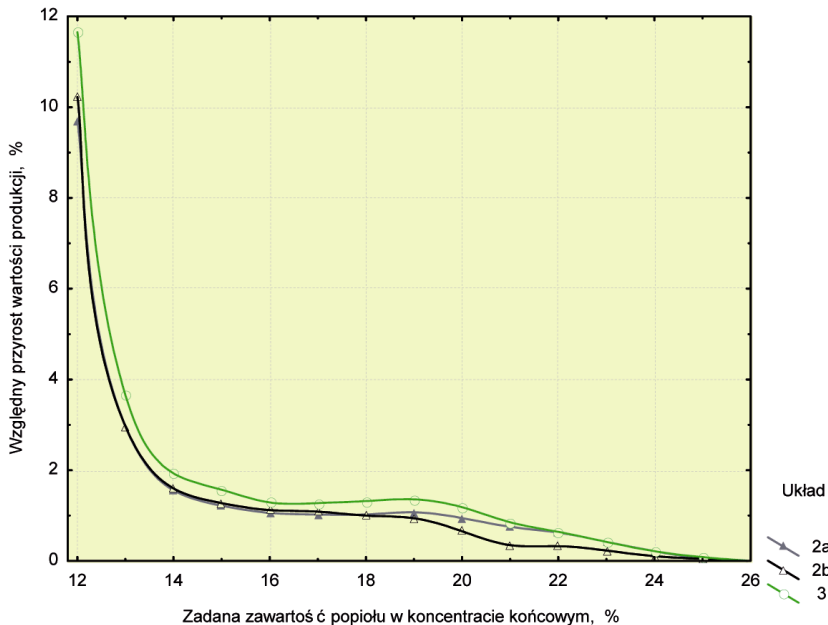
Szczegółowych analiz wymaga natomiast rozstrzygnięcie kwestii, czy możliwe jest w odpowiednio krótkim czasie zrekompensowanie ewentualnych kosztów inwestycyjnych zakupu i instalacji nowej osadzarki — nadmienić należy, że może to być jednak mniejsza osadzarka o mniejszej wydajności, gdyż kierowana do niej byłaby tylko część nadawy. Oczywiście wydaje się również wzbogacanie w układzie równoległym z rozdzieleniem klas ziarnowych w przypadku, gdy jedna osadzarka ma zbyt małą wydajność w stosunku do ilości węgla surowego.

Rys. 7. Maksymalna względna wartość produkcji koncentratu końcowego w poszczególnych układach: a) dla całego możliwego do uzyskania zakresu zawartości popiołu, b) dla zawężonego zakresu zawartości popiołu — nadawa A

Rys. 8. Maksymalna względna wartość produkcji koncentratu końcowego w poszczególnych układach: a) dla całego możliwego do uzyskania zakresu zawartości popiołu, b) dla zawężonego zakresu zawartości popiołu — nadawa B

Rys. 9. Przyrost względnej wartości produkcji koncentratu końcowego w poszczególnych układach — nadawa B

7. Wnioski

- 1) Krzywe rozdziału osadzarek mają kształt odbiegający od idealnej krzywej, co powoduje, iż w procesie wzbogacania grawitacyjnego pojawiają się ziarna błędne. Ponieważ w przypadku różnych klas ziarnowych nadawy krzywe rozdziału mają różny kształt (wymiernym wskaźnikiem jakości tych krzywych jest niedokładność wzbogacania E_p), dlatego efekty wzbogacania są różne w poszczególnych klasach ziarnowych. Możliwy jest dobór gęstości rozdziału w osadzarkach, maksymalizujący wychód koncentratu o zadanej jakości (w więc maksymalizujący wartość produkcji).
- 2) Układ technologiczny jest obiektem ekstremalnym a zatem możliwy jest dobór optymalnego punktu pracy. Optymalna jakość koncentratu, wynikająca z określonej charakterystyki wzbogalności węgla surowego i zastosowanego układu technologicznego, powinna być znana osobom zawierającym kontrakty handlowe. Zawartość popiołu w ramach kontraktów powinna jak najmniej odbiegać od optymalnej. W przypadku małej wymaganej zawartości popiołu opłacalne jest (przynajmniej w kwestii zrekomensowania kosztów eksploatacyjnych) stosowanie układu dwóch lub trzech osadzarek. Ponieważ efekty uzyskiwane w układzie IIa są nieznacznie gorsze niż w układzie III, wydaje się zasadne wykorzystanie układu z dwiema osadzarkami. W przypadku wy-

- maganej gorszej od optymalnej jakości koncentratu stosowanie więcej niż jednej osadzarki nie jest celowe, gdyż wzrost wartości produkcji jest nieznaczny.
- 3) Układ dwóch osadzarek (IIa) jest szczególnie godny polecenia, w przypadku gdy pojedyncza osadzarka (układ I) ma zbyt małą wydajność. Wtedy zastosowanie dwóch (trzech) mniejszych osadzarek daje wymierne efekty ekonomiczne — oczywiście najistotniejsze w przypadku nadawy trudno wzbogacalnej. Rozpatrzenie takiego sposobu wzbogacania powinno być szczególnie istotne w przypadku zadań projektowych lub modernizacyjnych w zakładzie wzbogacania węgla.
  - 4) Możliwy do uzyskania — oczywiście tylko w niektórych przypadkach założeń produkcyjnych — wzrost wartości produkcji jest wartością godną zainteresowania dla technologów w zakładach wzbogacania węgla. Może to przyczynić się do poprawy poziomu efektywności dyspozytorskiego sterowania układów technologicznych przeróbki węgla.

LITERATURA

- [1] *Blaschke W., Grudziński Z., Lorenz U.*: Koncepcja formuły sprzedażnej węgla kamiennego energetycznego przeznaczonego dla energetyki zawodowej. Inżynieria mineralna, Zeszyt specjalny nr S. 3 (10) wrzesień 2003, str. 185–193
- [2] *Blaschke W., Tarnawska K.*: Wpływ dokładności wzbogacania w zakładach przerobczych na wyniki ekonomiczne kopalń węgla kamiennego. Polityka Energetyczna, tom 10, zeszyt specjalny 2, Kraków, 2007, str. 623–632
- [3] *Cierpisz S., Pielot J.*: Metoda wyznaczania optymalnych wartości parametrów rozdziału procesów przerobczych. Mechanizacja i Automatyzacja Górnictwa, Katowice, 1997, nr 6–7 (323), s. 101–105
- [4] *Cierpisz S., Pielot J.*: Computer simulation of complex control systems in coal preparation plants. Archives of Mining Sciences 44 (3, 1999), Katowice, 1999, s. 387–394
- [5] *Cierpisz S., Pielot J.*: Komputerowy model symulacyjny procesów przeróbki węgla — zastosowanie w systemach dyspozytorskiego sterowania. Gospodarka Surowcami Mineralnymi, Wydawnictwo IGSMiE PAN, tom 15, 1999, zeszyt specjalny, s. 265–282
- [6] *Cierpisz S., Pielot J.*: Symulacyjne statyczne modele procesów i układów sterowania w zakładach wzbogacania węgla. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Monografia nr 28, Gliwice 2001
- [7] *Głowiak*: Wpływ zmian charakterystyki nadawy na jakość produktów wzbogacania w osadzarce. Materiały X Konferencji Automatyzacji Procesów Przeróbki Kopalni, Szczyrk, 2–4 czerwca 2004
- [8] *Głowiak*: Wpływ składu ziarnowego nadawy na skuteczność wzbogacania w osadzarce. Materiały XV Konferencji Automatyzacji Procesów Przeróbki Kopalni, Szczyrk, 2–4 czerwca 2009
- [9] *Goodman F., McCreery J.*: Coal Preparation Computer Model. Vol. I. U.S. Environmental Protection Agency, Washington, 1980
- [10] *Kalinowski K.*: Identyfikacja i sterowanie procesami wzbogacania węgla we wzbogacalnikach z cieczą ciężką i w osadzarkach. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Górnictwo, z. 120, Gliwice, 1982
- [11] *Krukowiecki W.*: Przeróbka mechaniczna rud, węgla, soli i innych kopalni. Warszawa, 1970
- [12] *Laskowski J., Luszczkiewicz A.*: Przeróbka kopalni: wzbogacanie surowców mineralnych. Wrocław, 1989
- [13] *Lorenz U., Blaschke W., Grudziński Z.*: Propozycja nowej formuły sprzedażnej węgla energetycznego przeznaczonego dla energetyki zawodowej. Studia, Rozprawy, Monografie nr 112, Wydawnictwo Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków, 2002
- [14] *Nawrocki J.*: Analityczno-graficzne metody oceny pracy wzbogacalników grawitacyjnych. Katowice
- [15] *Niederliński A.*: Systemy komputerowe automatyki przemysłowej, t. 2. Zastosowania. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa, 1985
- [16] *Pielot J.*: Maksymalizacja produkcji w sterowaniu procesów przeróbki mechanicznej węgla. Materiały V Konferencji Automatyzacji Procesów Przeróbki Mechanicznej Węgla, Szczyrk, 5–8 maja 1999, str. 145–158
- [17] *Pielot J.*: Analiza wpływu niedokładności wzbogacania węgla na uzyskiwane efekty ekonomiczne. Mechanizacja i Automatyzacja Górnictwa nr 6 (401), Katowice, 2004, s. 34–43

- [18] *Pielot J.*: Maximization of Production in Technological System of Coal Preparation Process. IFAC Workshop — MMM' 2006, Automation in Mining, Mineral and Metal Industry, 20–22 September 2006, Cracov — Poland, pp. 193–196
- [19] *Sztaba K. (red.)*: Identyfikacja i ocena wybranych właściwości surowców mineralnych oraz procesów ich przeróbki. Kraków, 2003
- [20] *Tatjewski P.*: Sterowanie zaawansowane obiektów przemysłowych. Struktury i algorytmy. Warszawa, 2002
- [21] *Trybalski K.*: Optymalizacja w przeróbce kopalni. Archiwum Górnictwa t.41: 1996, z. 3, str. 371–392
- [22] *Tumidajski T., Gawenda T., Niedoba T., Saramak D.*: Kierunki zmian technologii przeróbki węgla kamiennego w Polsce. Gospodarka Surowcami Mineralnymi, Tom 24, Zeszyt 1/2, Kraków, 2008, str. 245–258